

Yapısal Sorunların Gölgesinde Değişim Sancısı: Yemen’de Halk Ayaklanması Ve Sonrası

MUHAMMED HÜSEYİN MERCAN

Erciyes Üniversitesi

ÖZ

İnsanlık tarihinin en uğrak bölgelerinden birisi olan ve mutluluk diyarı şeklinde ifade edilen Yemen’in modern tarihi çatışma ve problemlerle doludur. Ülkenin güneyinde yer alan ayrılıkçı gruplar, dini temellerde bir bağımsız devlet veya devleti ele geçirecek bu çerçevede bir iktidar kurmak isteyen İran destekli Hushi Hareketi, el-Kaide’nin varlığı ve sabık devlet başkanı Salih yönetiminin baskıcı politikalarının neticesinde istikrarsız bir toplum ve ülke yapısı ortaya çıkmıştır. Otoriter rejimin yol açtığı adaletsizliklerin yol açtığı fakirlik, Yemen gibi stratejik konumu haiz bir ülkenin kendi imkân ve potansiyelinden yeterince istifade etmesini engellemektedir. Ülkenin karşılaştığı bu sorunlara ilaveten dışarıdan da çok fazla müdahalenin gerçekleşmesi istikrarsızlığın istikrar haline geldiği bir siyasal hayat tablosu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, çalışmanın temel amacı ülkedeki baskıcı ve adaletsiz yönetime karşı Yemen halkının başlattığı ayaklanmanın temel dinamiklerini incelemektir. Bunun yanı sıra, çalışmanın odağında ülkenin yapısal sorunları üzerinden halk ayaklanmasıyla başlayan yeni dönemin nasıl şekilleneceği sorusu yatmaktadır. Yapısal sorunların gölgesinde reform taleplerinin ne kadar gerçekleştirileceği ve Yemen’deki devrimin ne kadar başarılı olabileceği hususu ise çalışmada ele alınacak diğer bir konudur.

Anahtar Kelimeler: Halk ayaklanması, Yemen, Salih Rejimi, el-Kaide, Hushi Hareketi

Pain Of Change In The Shade Of Structural Problems: People’s Uprising in Yemen and Post-Uprising Era

ABSTRACT

The modern history of Yemen the country which is one of the most frequented place of human history and expressed to be land of happiness is now filled with conflicts and problems. The unstable society and structure of the country were the result of the activities southern separatist groups, Iranian backed Shiite Houthi Movement, al-Qaida’s presence and repressive policies of former dictator Ali Abdullah Saleh regime. Injustices of an authoritarian regime also caused poverty which at the end led Yemen not to be able to use and benefit from its own resources and potentials even though having a strategic geopolitical position at the region. In addition to these problems the country faces too much external interferences that feed the instability of the country portraying that instability itself has become stability of the political scene. In this context, the main purpose of this study is to examine the basic dynamics of the revolution against the oppression and unjust administration in Yemen. The study also focuses on how the new era will be shaped after a popular revolution through the country’s structural problems. The other issue to be taken into consideration will be how much of the reform demands will be realized under the shadow of structural problems and how successful will be the Yemeni revolution.

Keywords: Uprising, Yemen, Salih’s Regime, al-Qaida, Houthi Movement

2010 yılı Aralık ayında Tunus Devlet Başkanı Zeynel Abidin Bin Ali yönetimine karşı başlatılan toplumsal ayaklanmanın ardından bölgedeki ülkelerin birçoğunda mevcut rejimlere yönelik muhalif sesler yükselmeye başladı. Tunus halkının otoriter rejime karşı verdiği mücadelede başarılı olması ve Devlet Başkanı Bin Ali'nin ülkeyi terk etmesi diğer bölge halklarının da maruz kaldığı baskıcı ve adaletsiz bir yönetim tarzı inşa eden kendi rejimlerine karşı ayaklanmalarında cesaretlendirici bir rol oynadı. Tunus'un hemen ardından olayların Mısır'da patlak vermesi ve 25 Ocak 2012 tarihinde otuz yıllık Mübarek döneminin sona ermesi, Orta Doğu siyasetinin yeniden şekilleneceği ve bölgenin yapısal olarak büyük bir kırılma yaşamakta olduğunun en önemli göstergesi oldu. Soğuk Savaş döneminin siyasal kutuplaşmalar üzerine kurulu ortamında hâkimiyet kuran bu rejimler ülke kaynaklarını yakın çevresindekilerin istifadesine sunmuş, halk üzerinde yoğun bir baskı politikası uygulayarak muhalif sesleri ortadan kaldırmış ve toplumsal düzeyde eşitsizlik ve adaletsizliği yaygın hale getirmişlerdi. Bu bağlamda, halkların yılların birikimiyle öfkelerini haykırdıkları bu süreç bir yandan eski rejimlerin varlıklarını ve statükolarını devam ettirmek adına yoğun bir mücadele verecekleri öte yandan da toplumun var olmak adına yürüteceği mücadelenin sinyalini vermekteydi.

Arap dünyasında başlayan halk ayaklanmalarının önemli duraklarından birisi olan Yemen'de de devrim süreci sancılı ve zorlu aşamalardan geçerek başladı. 2011 Ocak ayının ortalarında başkent Sana'da Devlet Başkanı Ali Abdullah Salih yönetimine karşı ilk protestolar meydana geldi. Kısa sürede ülkenin tamamına yayılan protestolar Salih'in görevini bırakması ve ülkeyi terk etmesi çağrısını dillendirmekteydi. Hüsnü Mübarek'in koltuğunu bırakması Yemenlilerin Salih karşıtı gösterilerini arttırmalarına ve yönetim karşısında cesaretlenmelerine vesile oldu. Bu çerçevede, Ocak ayının son günleri başta Sana olmak üzere ülkenin birçok yerinde geniş katılımlı gösterilerin yapılması ülkedeki mevcut rejimin halka karşı güç kullanmasını beraberinde getirdi. Şubat ayında hızlanan Salih karşıtı gösteriler sonucunda, rejim mensupları ülke içinde yoğun şekilde şiddete başvurmaya ve muhalifleri sindirmeye yönelik politika uygulamaya başladı. Bununla birlikte karşılaşılan zorluklardan geri adım atmayan Yemen halkı, yaklaşık bir yıl süren sürecin sonunda Ali Abdullah Salih'in görevi bırakmasıyla yeni bir sürece girmiş oldu.

Orta Doğu'nun stratejik öneme haiz fakat imkânlarını yeteri kadar kullanamayan ülkesi Yemen, uzun yıllardır yüzleşmekte olduğu yapısal sorunlar eşliğinde bir değişim sürecine adım atmış oldu. Ülkenin Güney'inde bulunan ve bağımsızlık talep eden grupların varlığı, Husi sorunu, el-Kaide'nin ülkeyi önemli bir üs olarak kullanması, ekonomik sorunlar, su kaynaklarının verimsiz kullanılması sonucu su miktarındaki gözle görülür düşüş Yemen'in temel sorunları olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna ek olarak, Salih yönetiminin kendi menfaatini muhafaza etmek adına ülkeyi sürüklediği kalıcı istikrarsızlık, halk ayaklanması sonrası başlayan değişim sürecini köklü bir şekilde etkileyecek ve değişimin sancılı geçmesine neden olacaktır.

Yemen'in yapısal sorunları üzerinden devrim sürecini okumaya çalışan bu makalenin amacı, yıllardır siyasi, ekonomik ve toplumsal istikrarı bir türlü yakalayamamış olan ülkede Salih yönetimi sonrası yeniden inşa sürecinde meydana gelecek zorluklara dikkat çekmektir. Bu bağlamda, çalışmada ülkenin temel sorunlarının halk ayaklanması sonrasında nasıl bir hal aldığı ve Salih döneminin önemli aktörlerinin bu yeni dönemde ne tür eğilimler içinde olduğu analiz edilecektir. Son olarak, ülkenin yeni süreçte gerçek bir devrim ve yeniden inşa ortamını ne kadar sağlayabileceğinin imkânları makale içinde tartışılmaya çalışılacaktır.

OTORİTER REJİMİN TEMELLERİ

Sahip olduğu coğrafi konum dolayısıyla insanlık tarihinin en uğrak bölgelerinden birisi olan Yemen, tarih boyunca 'mutluluk diyarı' olarak adlandırılmıştır. Kızıldeniz vesilesiyle Hindistan'dan Afrika ve Akdeniz'e doğru giden ticaret gemilerinin uğrak yeri olan Yemen, 'mutluluk diyarı' adlandırmasını yoğun ticaret ortamının sağladığı müreffeh ortam dolayısıyla almıştır. (Retsö 2000; Sırma 1996) Osmanlı İmparatorluğu topraklarına katıldıktan sonra tarihsel önemini devam ettiren Yemen, Osmanlı yönetiminde eski konumunu devam ettirmiş ve I. Dünya Savaşı esnasında açılan cephelerden birisi olarak hem Osmanlı'nın akıbeti hem de Anadolu'dan bölgeye savaşmaya giden insanların durumu nedeniyle insanların zihninde unutulamayan bir hikâye olarak yer edinmiştir.¹

Osmanlı'nın ardından İmam Yahya'nın ülkenin kuzeyinde inşa ettiği siyasi yapıyla yeni bir dönemin başladığı ülkede 1990'lı yıllara kadar oldukça sorunlu, ülkenin Kuzey ve Güney kısmında gerilim ve çatışmaların olduğu bir süreç yaşanmıştır. Aden Körfezi'nin yer aldığı ülkenin güney kısmı, I. Dünya Savaşı'nın ardından İngilizlerin kontrolüne girmişti. Bunu takiben, 1967 yılında İngilizlere karşı bağımsızlık kazanan bölgede sosyalist eğilimli Güney Yemen Halk Cumhuriyeti kuruldu. Kuzey'de ise İmam Yahya'nın kurduğu siyasi yapı 1962 yılında gerçekleşen askeri darbe ile sona ermişti. Bu yıllar, Yemen'in iki bölgesinin Mısır ve Suudi Arabistan kontrolü altında olduğu dönemler olarak nitelendirilebilir. Nasır'ın etkilediği Güney Yemen ve Suudilerin nüfuz ettiği Kuzey Yemen bir bakıma Mısır ve Suudi Arabistan rekabetinin bilfiil hissedildiği bir alan olmuştur. 1978 yılında ülkenin kuzeyindeki yönetimi ele geçiren Ali Abdullah Salih demokrasi görünümlü yeni bir otoriter yapı tesis etmiş ve tırmanan Güney-Kuzey çatışmasından da galip çıkarak 1990 yılında ülkede birliği tesis etmiştir.²

1 Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde Yemen'in oynadığı rol ile alakalı önemli ve kapsamlı bir çalışma için, (Sırma 1996).

2 Yemen'in 1960'lı yıllardan 1990'daki birleşmesine kadar olan sürece dair detaylı kronolojik bilgiler için, (Cleveland 2008: 495-500; Arı 2007: 293-303).

1978 yılından itibaren Kuzey Yemen’de iktidarı elinde bulunduran Salih, 1990’da Güney Yemen’e karşı edindiği zaferin ardından ülkenin tamamına hükmetmeye başlamıştır. Yemen Anayasası’na göre “Halk otoritenin sahibi ve kaynağı” olarak nitelendirilmekte ve her türlü katılım hakkını “seçimler ya da referandum vesilesiyle özgürce ve her türlü müdahaleden uzak” gerçekleştirmektedir. (Düstur el-Cumhuriyye el-Yemeniyye Md. 4) Aynı şekilde anayasa Yemen Cumhuriyeti’nin “Birleşmiş Milletler kararlarına, Uluslararası İnsan Hakları Beyannamesi’ne ve uluslararası hukuka saygılı ve bağlı” olduğunu ifade etmektedir. (Düstur el-Cumhuriyye el-Yemeniyye Md. 6) Anayasal olarak bu tür haklar garanti altına alınmış olmasına ve Devlet Başkanı Salih tarafından ülkede demokratik bir devletin varlığı yönünde bir imaj oluşturulmaya çalışılsa da gerek siyasi ve gerek toplumsal durum ülkede otoriter bir yapının hâkim olduğunu gözler önüne sermektedir.

1990 yılındaki birleşmenin ardından üç yıl sonra yapılan seçimlerde oluşan hava ülkede demokrasinin tesis edileceği yönünde olmuştu. Yapılan bu seçimler sadece ülkenin siyasi tarihi açısından değil Arap Yarımadası için de bir dönüm noktası olarak nitelendirildi. (Carapico 1993: 2) Soğuk Savaş sonrası ABD tarafından şekillendirilmek istenen yeni dünya düzeninde Arap Orta Doğu’sunda demokratik bir devletin oluşması Batılı devletler tarafından arzulanmaktaydı. Bu nedenle, Salih’in demokrasi inşa edeceğine yönelik inanç başta ABD olmak üzere birçok devlet tarafından diri tutulmaktaydı. Bununla birlikte ülke içinde İslamcı hareketin etkinleşmesi ve seçimlerden başarı göstermesi demokrasi söyleminde yeni bir düzeye geçilmesini beraberinde getirdi. (Carapico 1993: 6) Devlet Başkanı Ali Abdullah Salih’in geleceği ve kurduğu rejim için İslamcılarının güçlenmesinin tehlike arz etmesi ve gerek ABD’nin gerekse ülkeyi bir çeşit iç politika meselesi olarak gören Suudi Arabistan’ın rahatsızlığı demokrasi söyleminden ve pratiğinden uzaklaşılmasına neden oldu. Ülke içinde baskı ve dayatma eksenli, muhalefete tahammül edemeyen ve siyasi alanda ortak kabul etmek istemeyen Salih rejiminin otoriter tavrı böylece daha da pekişmeye başladı.

Otoriter rejimlerin en temel özelliklerinden birisi her türlü demokratik girişimi ve muhalif söylemi mutlak surette bastırarak ve rejime sadık zorlayıcı kollu kuvvetlerine sahip olmalarıdır. (Özbudun 2011: 67) Bu çerçevede, Salih yönetimine sadık ve ülke içinde rejim için siyasi tehdit unsuru oluşturan muhalif grupları denetim ve kontrol altına almaya çalışan ordunun varlığı, ülkedeki baskıcı yönetimin en belirgin göstergelerindedir. Otoriter rejimler incelendiğinde bu tür rejimlerin göze çarpan bir başka tipik özelliği her türlü katılım ve siyasi rekabet ortamını engelleyen bir hüviyette olmalarıdır. (Huntington 2011: 127) Bu bağlamda, siyasi katılım ve çok partili siyasi hayat anayasal olarak güvence altına alınmasına rağmen, ülkede siyasi faaliyetler ve sivil toplum üzerinde yoğun bir baskının olması demokratik görünümlü otoriter rejim formülasyonuna uygun haldedir.

Yemen coğrafyasında kabilelerin varlığı ve etkinliği tarihsel bir vakıa olarak karşımızda durmaktadır. Bu nedenle, ülke içinde tek başına kişisel bir diktatörlüğün temini kolay gözükmemektedir. Nitekim Yemen'in siyasi yapısı incelendiğinde Salih'in otoriter bir yapı inşa etmekle birlikte bu yapının çoğulcu bir otoriteryanizme dayandığı ve Salih'in patronaj ilişkileri üzerinden sosyal ve siyasi hayatı yönlendirmeye çalıştığı görülmektedir. (Phillips 2008: 4 Özellikle kabileler arası ilişkilerin siyasi yapının oluşumunda oynadığı rol dikkate alınır, herhangi bir devlet başkanının bireysel ilişkiler kadar ülkenin geleneksel kodlarında saklı kabile yapılanması ve bu kabileler arası hiyerarşik ilişki düzenini hesaba katması gerekmektedir. (Dresch 1989: 24)

Yemen'deki kabilecilik anlayışı ülke içindeki çatışmaların ve gerilimlerin sürekliliğine neden olurken aynı zamanda demokratik gelişim ya da siyasi reformların önünde en büyük engel olarak durmaktadır. (Phillips 2008: 90) Bu durum bir taraftan güçlü bir muhalefetin oluşmasını engelleyip baskıya dayalı bir yönetimin devrilmesini zorlaştırırken diğer taraftan ise siyasi sistemde istikrarsızlığın istikrar haline dönüşmesine neden olmaktadır. Ülkenin bu konumu ve kabileler arasındaki iktidar paylaşım mücadelesi güçlü bir toplumsal tabanın oluşmasına izin vermemektedir. Böylece çatışmaların merkezinde yer alan ve gerek ayrılıkçı gerek dışarıdan destekli grupların ülke içinde güçlenmesiyle kontrolün devreden çıktığı bir görünüm meydana gelmektedir. Kuzey ve güneydeki iki devletin birleştiği andan itibaren cereyan eden olaylar mercek altına alındığında bir yandan Salih ve yandaşların tesis ettiği siyasi yapının baskısına maruz öte yandan içeriden ve dışarıdan müdahalelerle kontrol edilemez hale gelmiş farklı güç odaklarının tetiklediği güvensizlik ortamı ile karşı karşıya kalan bir toplum profili oluşmaktadır.

Ülke içindeki silahlı oluşumların varlığı ve etkin rolüne karşı siyasi otoritenin bunlara yetersiz kalması ve otoritesini yalnızca sivil toplum ve demokratik katılımın kısıtlanması üzerinden kullanması Yemen'in 'zayıf devlet' olarak nitelendirilmesine olanak sağlamaktadır. Zayıf devlet tanımlaması dışarıdan müdahaleye ihtiyaç duyan, ülke içindeki yaşanan şiddet olayları ve istikrarsızlığa neden olan çatışmaları sonlandıracak kapasitesi olmayan devletler için kullanılmaktadır. (Alkan 2011: 12) Zayıf devlet tanımlaması üzerinden özellikle 11 Eylül sonrasında daha fazla dillendirilmeye başlanarak müdahale edilmedikleri takdirde terör örgütlerinin yuvalanarak küresel güvenliği tehdit edecek hale geleceğini vurgulandı. (Newman 2007: 463) 11 Eylül saldırıları sonrası başlatılan küresel çapta terörizme karşı verilen mücadelede en fazla konu edilen ülkelerden birisi de Yemen oldu. Ülkedeki el-Kaide varlığı nedeniyle ABD ve Batılı güçler Yemen'e dair kaygılarını sıklıkla ifade ettiler. Ülkenin zayıf devlet statüsünde görülmesi Batılı güçlerin buraya yönelik operasyon ve müdahalelerini meşrulaştırma amacına hizmet etmekteydi. Batı merkezli bir bakış açısının ürünü olan zayıf devlet tanımlaması, demokratik kaygılardan ziyade güçlü ülkelerin güvenlik

algılamaları üzerinde bu tür sınıfa dâhil edilen devletlere askeri, ekonomik ya da siyasi operasyonları meşrulaştırma aracı olarak kullanılmaktadır. (Alkan 2011: 13) el-Kaide ve diğer çatışma unsurları üzerinden Yemen'deki istikrarsızlığı ve terör tehdidini bahane ederek ABD'nin doğrudan ya da dolaylı olarak ülkeye düzenlediği operasyonlar, Yemen'in zayıflığı üzerinden kurgulanan ve meşrulaştırılan siyasete güzel bir örneklik teşkil etmektedir.

Ülkenin Yapısal Sorunları

Yemen'de istikrarsız bir siyasi ve iktisadi ortamın oluşmasında siyasal mekanizmanın merkezinde yer alan ve süreçleri doğrudan etkileyen yapısal sorunların rolü oldukça büyüktür. Bu durum, toplumda ciddi bir güvensizlik halinin oluşmasına sebep olurken aynı zamanda ülkenin kendi kaynaklarından yararlanmasını engellemekte ve böylece potansiyelini kullanamamasına neden olmaktadır. Salih yönetiminin inşa ettiği baskıcı rejim ve kabilelerin ülke topraklarındaki görece özerkliğine ek olarak bu yapısal sorunlar halkın refah ve huzur seviyesini etkilemektedir. Bu durum, fakirlik ve imkânsızlığın had seviyelerde olduğu bir Yemen resminin çizilmesinin ana kaynağıdır.

Yemen'deki en temel sorunlarından birisi çok uzun süredir devam etmekte olan merkezi yönetimle güneydeki ayrılık yanlısı gruplar arasındaki çatışmadır. 1990 yılındaki birleşmenin ardından bunu kabul etmek istemeyen güneydeki bazı gruplar merkezi yönetim arasında anlaşmazlıklar meydana gelmişti. 1993 yılında yapılan seçimlerin sağladığı görece demokratik ortamın esintisinin kısa sürmesi, Sana hükümeti ile güneydeki gruplar arasında 1994 yılında iç savaşın çıkmasına neden oldu. Salih'in güneydeki bazı kabileler ile petrol gelirleri üzerinden kurduğu patronaj ilişkisi güneyde huzursuzluğun tırmanmasına ve merkezi otoritenin günden güne güney üzerindeki hâkimiyetini kaybetmesine neden oldu. (Day 2010: 7) Özellikle 2007 yılında artan olaylar ve ayrılıkçı grupların Aden bölgesindeki kontrolünü artırması ülkeyi yeni bir kırılmanın eşiğine doğru sürükledi. Bunu takiben, bölgede hükümet karşıtı sivil protestolar başladı. 'Güney Hareketi' olarak nitelendirilen bu grup bağımsızlık taleplerini dile getirerek 1990 öncesi yapıya dönüşmesi yönündeki arzularını belirttiler. (Day 2010: 9) Bununla birlikte ülkede Husi sorunun derinleşmesi ve el-Kaide varlığının güçlenmesi güneydeki grupların taleplerinin yumuşamasını sağladı. 2011 yılının başlarında ülke genelinde Salih yönetimine karşı başlayan protestolar ve Salih'in görevini bırakması güneydeki grupların ayrılıkçı taleplerinin yeni bir düzleme geçmesini beraberinde getirdi.

Ülkenin uzun süredir yüzleşmekte olduğu temel sorunlardan birisi de Saada bölgesinde etkin olan Husi Hareketidir. Özellikle Zeydi Şii olduklarını iddia eden ve Yemen’de bağımsız bir Zeydi devlet kurmayı hedeflediklerini öne süren Husiler’in yüzlerce önde gelen Zeydi âlim tarafından alenen reddedilmesi, akidevi ve eylemsel boyutta kabul görmemesi hareketin farklı amaçlar taşıdığıının en önemli göstergelerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede Husiler’in ifade ettiklerinin aksine Carudiye mezhebine bağlı oldukları ve ülkenin çoğunluğunu oluşturan Zeydilerin siyasi talepleriyle örtüşmedikleri görülmektedir. (ed-Dağışı 2010: 29) Buna ek olarak Husi güçlerin izlediği saldırganlık politikasının da sadece Yemen Hükümeti ve Hükümet güçlerine karşı olmadığı görülmektedir. Çatışmanın alevlendiği son birkaç seneye baktığımızda Husi “militanlarının” Yemen halkına yönelik saldırılarda bulunması, köylerden insanları kaçırmaları ve özellikle kendi hareketlerini desteklemeyen kimselere yönelik direk tasfiye politikası izlemesi, okulları basması, işkence ve benzeri yöntemler kullanması direniş olarak nitelendirilen bir hareketin terör örgütüne dönüşmesine yönelik sinyaller vermektedir. (el-Cevceri 2010: 12-13) Husilerin bağımsızlık talebi ve ülkenin kaynaklarından pay istemeleri özellikle etkin oldukları Kuzey bölgesindeki sorunları büyütmede ve istikrarsızlık ve güvensizlik ortamını ise genişletmektedir. (Winter 2012: 13-14)

Hareketin 2004 yılından bu yana merkezi hükümetle giriştiği altı savaş ülkenin siyasi ve ekonomik yapısına büyük zarar vermiş, İran ve Suudi Arabistan arasında Yemen üzerinden gölge bir savaşın gerçekleşmesine neden olmuştur. İran’ın Husilere açık desteği ve Körfez’deki yayılma politikasında Yemen’deki bu hareketin önemli bir konuma sahip olması çatışmanın boyutunu daha da derinleştirmiş ve merkezi hükümetin Husiler’le baş etmesini zorlaştırmıştır. (Salmoni vd. 2010: 131) Saada bölgesinde bağımsız bir devlet kurmak için mücadele eden Husi Hareketi, Yemen topraklarının yüzleşmekte olduğu sorunların en başlıcalarından biri olarak ülkenin normalleşmesinin önünde büyük bir engel teşkil etmektedir.

Yemen’in istikrarsızlığında önemli yer tutan başlıca problemlerden birisi de ülkedeki el-Kaide varlığıdır. 1990’lı yılların başlarından itibaren ülkede çeşitli eylemler gerçekleştiren örgüt, başta ABD ve diğer Batılı ülkelerin elçiliklerine, Yemen’e gelen turistlere ve ülke içindeki askeri birlik ve gruplara yönelik saldırılar gerçekleştirmiştir. 11 Eylül saldırılarının ardından, tüm dünyada hedef haline gelen el-Kaide’nin merkezi üslerinden birisi olan Yemen, bu süreçte göz önünde olmuş ve ABD yönetimi ülkedeki el-Kaide varlığının bitirilmesi için çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Bu çerçevede dönemin ABD Başkanı George W. Bush, Ali Abdullah Salih ile bir araya gelerek el-Kaide’ye karşı ortak mücadele etme kararı almışlardır. (Açıkalin vd. 2010: 107) Bunu takip eden süreçte, ABD dönem dönem Yemen’e yönelik operasyonlar düzenlemiştir. Drone saldırıları olarak literatürde yer tutan ve el-Kaide hedeflerini vurmaya yönelik

operasyonlarda birçok el-Kaide militanı öldürülmüştür.³ CIA ortaklı olarak yapılan bu saldırıların hedefleri el-Kaide üsleri olmakla birlikte bu saldırılarda hayatlarını kaybeden siviller olmuş ve bu saldırıların toplum üzerinde olumsuz etkileri meydana gelmiştir.⁴

Zayıf devlet varsayımı üzerinden uluslararası müdahalenin meşrulaştırıldığı ülkede, 2009 Aralık'ından itibaren hükümet birliklerinde el-Kaide'ye yönelik iki büyük askeri operasyon başlatılmıştır. (el-Bekri 2010:17-18) Bu müdahale, ülkedeki kargaşa ortamını tetiklemiş ve güvensizlik algısı yaygınlaşmıştır. Husiler ile hükümet güçleri arasında uzun süredir devam eden savaşın diğer bir kanadını da el-Kaide oluşturmaya başlamış ve ülkede Husiler ile el-Kaide arasında da yoğun çatışmalar meydana gelmeye başlamıştır. Ahmed Muhammed el-Dağası'nın Husiler üzerine hazırladığı kapsamlı eseri (2010) iki grup arasındaki çatışmaların arka planı ve teolojik zemini üzerine derinlikli analizler yapmaktadır. Bu bağlamda, Husiler, el-Kaide ve Hükümet güçleri arasındaki çatışmalar –burada her üç kesiminde dış destek aldığı göz önüne alındığında- ülkenin ilerlemesinin ve halkın refah seviyesinin yükselmesinin önündeki asıl nedenlerdendir.

Yemen topraklarındaki silahlı ve ayrılıkçı grupların yol açtığı istikrarsızlığa ek olarak ülke içinde kaynaklarına adil bir şekilde dağıtımının gerçekleştirilmemesinin ve ülkenin yer altı ve yer üstü imkânlarında yeteri kadar istifade edilememesinin de Yemen'deki sorunların pekişmesindeki rolü büyüktür. Ülkenin dünyanın fakir ülkeleri arasında yer alması sahip olduğu stratejik konumla ölçüşmemektedir. Aden Körfezi ve Kızıl Deniz vasıtasıyla Hint Okyanusu ile Akdeniz arasında bir köprü vazifesi üstlenen Yemen, deniz yolu imkânlarından bir gelir elde edememektedir. Buna ek olarak, ülkenin verimli tarım arazilerine ve zengin yer altı maden rezervlerine sahip olmasına rağmen bunları kullanamaması ülkedeki yönetimin ve ayrılıkçı grupların sebep olduğu siyasi ortamdan kaynaklanmaktadır. Salih rejiminin kendi varlığını devam ettirmek adına toplumun diğer kesimleri ile irtibatını kesmesi ve ülkenin diğer bölgelerinin de farklı grupların ya da kabilelerin nüfuzu altında olması ülke kaynaklarına bütüncül bir yaklaşımın gerçekleşmesini engellemektedir. Bunun sonucunda, potansiyel imkânları itibariyle diğer Körfez ülkeleri kadar dünya ekonomisinde önemli bir konum elde etme ihtimali olan Yemen, bunun tam aksinde yer alarak, dünyanın sayılı fakir ekonomileri içerisinde bulunmaktadır.

Ülkede nüfus artışının hızlı olması, altyapının zayıflığı, yerel yönetimlerin yetersizliği, yolsuzlukların kitleselleşmiş olması, okur-yazar oranının düşüklüğü ve yanlış tarım ve sulama yöntemleri nedeniyle su kaynaklarının ciddi oranda azalması

3 ABD'nin Yemen'e yönelik Drone saldırıları ile ilgili detaylar için, (Zenko 2013; Human Rights Watch 2013; Alkarama 2013)

4 Drone saldırılarının siviller üzerindeki olumsuz etkilerine dair ayrıntılı bir çalışma için, (Center for Civilians in Conflict 2012)

ülkenin diğer temel sorunlarıdır. (Juneau 2013: 408) Bu gerekçelerin hepsi, Tunus'ta 2010 yılının son günlerinde başlayan ve Mısır'a sıçramasının ardından Arap dünyasında genişleyen halk ayaklanmaları dalgasının Yemen'de niçin başladığını gözler önüne sermektedir. Bilindiği üzere, tüm Arap Orta Doğusunda kitlesel protestolar içinde yer alan herkesin ortak derdi kendi ülkelerindeki demokratik gelişimin olmayışı ya da çok yavaş oluşu, ekonomik açıdan kaynakların adil dağıtılmayışı ve bu durumun yol açtığı fakirlik ve hükümet yanlılarının yaptığı yolsuzluklardı. (Juneau 2013: 412) Tüm bunlar, Yemen'deki halk ayaklanmasının başlamasının ardından başta başkent Sana olmak üzere diğer bölgelerdeki gösterilerde dillendirilen hususlardı. Ali Abdullah Salih'in 30 yılı aşkın bir sürede ülkenin temel sorunlarına çare olamaması ve kendi çevresinde yer alan grupları zenginleştirerek ülkede tesis ettiği adaletsiz yapı, 2011 yılının ilk çeyreğinde ülkenin tamamına yayılan kitlesel bir başkaldırıcıyı tetiklemiş ve böylece uzun yıllardır biriktirilen öfke meydanlarda dile getirilmiştir. Yemen halkının meydanlardaki sabırlı tavrı ve hükümet güçlerinin zor ve şiddete başvurmasına rağmen direnişe devam etmeleri sonunda Salih görevini bırakmak zorunda kalmış ve ülkeyi terk etmiştir. 30 yılı aşkın bir süredir iktidarda yer alan Salih'in gitmesinin ardından Yemen tarihinde yeni bir sayfa açılmış ve siyasi yapının yeniden formüle edilmesine yönelik beklentiler artmıştır.

HALK AYAKLANMASI SONRASI SÜREÇ VE DEĞİŞİM TALEPLERİ

25 Ocak 2011 tarihi Mısır siyasi tarihinin önemli kırılmalarından birisi olmakla beraber modern Orta Doğu tarihi açısından da benzer bir etkiyi yaratmıştır. 30 yıllık Mübarek rejiminin halk protestoları sonrası sona ermesi diğer Arap ülkelerindeki benzer hazırlıkta olan kitleleri cesaretlendirdi. Bu bakımdan, Tunus lideri Zeynel Abidin Bin Ali'nin koltuğunu bırakması ve ülkeyi terk etmesi Arap dünyasındaki halk ayaklanmalarının başlangıcı olsa da tesir açısından değerlendirildiğinde Mısır devrimi kesinlikle ana kırılma noktası olarak kabul edilebilir. Yemen'deki ayaklanma sürecinin Mübarek'in gitmesinin hemen ardına 27 Ocak tarihine denk gelmesi, Mısır devriminin meydana getirdiği ve diktatör yöneticilerin gideceğine dair ümitleri yeşerten havaya güzel bir örneklik teşkil etmektedir.

Son yıllarda, Arap ülkelerinde sosyal medya organlarının yaygınlaşması, uydudan yayın yapan kanalların çoğalması ister istemez otoriter yöneticilerin kamusal alanda güç ve etkinliklerini kaybetmelerine yol açtı. (Danahar 2013: 23) Bu durum muhalif seslerin ülke içinde ya da dışında yükselmesine ve mevcut rejimlere yönelik eleştirilerin artmasına sebep oldu. Soğuk Savaş'ın klasik yöntemleriyle süreci yürütmeye çalışan rejimler; siyasi partilere, sivil toplum kuruluşlarına, medya organlarına yönelik

kısıtlayıcı müdahalelerini devam ettirerek oluşan muhalif havayı yok etmeye çalıştılar.

Yemen'de de durum birçok Arap ülkesindeki yönetimle benzerlik göstermekteydi. İktidarın siyasi partilere yönelik müdahalesi, seçimlere şaibe katılması, muhalif hareketlerin partileşmesine izin verilmemesi gibi hususlar Mısır, Tunus ve Yemen gibi ülkelerdeki rejimlerin sıklıkla başvurdukları yöntemlerdir. (Niblock 2011: 591) Bu çerçevede, Yemen hükümetinin halkına demokratik hakları ve özgürlükleri, ekonomik paylaşımında hak sahibi olmayı ve nitelikli bir eğitim sistemini asla garanti etmediği görülmektedir. (Carapico 1998: 10) Ali Abdullah Salih yönetiminin kısıtlayıcı bu tavrı Arap dünyasındaki halkaların hareketlenmesi ile büyük ve kitlesel bir tepkiyle karşılaşmış ve 2011 Ocak ayının son günlerinde Salih'i görevini bırakmaya çağıran ilk nidalar Sana sokaklarında duyulmaya başlanmıştır.

Yemen'deki halk ayaklanması ilk olarak yaklaşık 16.000 kişinin katıldığı kitlesel bir gösteriyle başladı. Salih'in gitmesini ve ülkede demokratik reformların yapılmasını isteyen gruplar, rejim karşıtı gösterilerine ilerleyen günlerde de devam etti. Mart başında Yemen Silahlı Kuvvetleri'nin göstericilere ateş açması sonrası ülkedeki halk ayaklanması başka bir boyuta taşındı ve kitlesel tepkiler daha da büyüdü. (<http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2011/03/2011321104457102860.html> 15.05.2014)

Meydanlardaki göstericilerin sayısı günden güne artarken öte yandan silahlı güçler de göstericilere yönelik eylemlerine hız verdiler. Toplumsal tepki ve öfkenin bu tür saldırılara karşı had seviyeye geldiği ülkede, 2011 Haziran'ında Salih'e yönelik bir saldırı gerçekleştirildi. Bu saldırıdan yaralı olarak kurtulan devlet başkanı Suudi Arabistan'a tedavi olmaya gitti ve 2011 Kasım'ında yetkilerini yardımcısı Abdu Rabbuhu Mansur el-Hadi'ye devrettiğini açıkladı. (<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-14704951> 15.05.2014) Ali Abdullah Salih'in 2012 Ocak'ında ülkeyi terk etmesinin ardından Şubat ayında tek adayın katıldığı seçimlerde, Salih'in uzun dönem boyunca yardımcılığını yapan el-Hadi devlet başkanı olarak seçildi ve geçiş sürecinin başında yer aldı. (<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-14704951> 15.05.2014)

1978 yılından itibaren ülkenin Kuzey kısmını, 1990'dan itibaren ise tamamını yöneten Ali Abdullah Salih'in devri sona ererek ve Şubat ayı itibariyle ülkede yeni bir dönem başladı. Bununla birlikte, Salih'in otoriter yönetimi kadar ülkenin istikrarsızlığın rolü olan farklı unsurların hala etkin olması geçiş sürecinin beklentilerine dair birçok soru işareti meydana getirdi. Özellikle, el-Kaide'nin ülke içindeki faaliyetleri ve buna yönelik ABD'nin Drone saldırıları geçiş sürecini doğrudan etkiler bir hal adı. 2011 Mayıs'ında ABD tarafından el-Kaide hedeflerine yönelik saldırılar düzenlenirken, Haziran ayında Yemen kuvvetleri çeşitli illerde örgüte yönelik operasyonlar düzenledi. (<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-14704951> 15.05.2014) Bu tür saldırı ve operasyonlara yönelik el-Kaide örgütü tarafından karşı atakların düzenlenmesi,

ülkenin geçiş döneminde eskisi gibi güven ortamının tesis edilemeyeceği bir hale bürüneceğinin ilk sinyallerini vermektedir.

Yemen devrimi sonrası beklentilerin yoğunlaştığı iki temel alan vardı. Bunlardan birincisi demokratik reformlar ve yeni anayasanın hazırlanarak sivil katılıma ve sivil topluma yer veren bir siyasi sistemdi. İkincisi ise genel olarak düşük seviyelerde gezinen ekonomik durumun iyileştirilmesine yönelik politikaların uygulanmasıydı. Salih yönetiminin ardından yönetime geçen el-Hadi, bir yandan çeşitli beklentileri doğururken öte yandan da statükonun devam edip etmeyeceğine dair soruları akla getiriyordu. 33 yıllık Salih yönetiminin yerleşik kadrolarının ve kabile bağlantılarının hâkim olduğu bir siyasi yapıda değişimin kolay olmayacağı aşikârdır. Bununla birlikte eski rejimde uzun süre başkan yardımcılığı yapan ve siyasal sistem içinde önemli bir konum edinen yeni başkanın, devrimcilerin reform taleplerini ne ölçüde gerçekleştireceği kestirilememektedir.

Ülkenin ekonomik yapısına bakıldığında ise 2011 öncesine nazaran çok iç açıcı bir görüntünün olmadığı ve devrim sürecinin zaten zayıf olan ekonomiyi olumsuz yönde etkilediği görülmektedir. (Juneau 2013: 422) Aynı şekilde eski rejimin elitlerinin yeni sistemin şekillenmesinde öncü rol oynayacak olması, toplumun genel refah seviyesinde olumlu değişimlerin olacağı yönünde doğrudan işaretler vermemektedir. Mevcut göstergeler başta Salih'in aile mensupları ve yakınları olmak üzere, eski rejimde önemli konum sahibi olan tüm aktörlerin mevcut çıkarlarını korumak adına mücadele verdiklerini ve bunun yeninde şekillenme sürecinin şeffaflığını etkileyeceğini ortaya koymaktadır. (Alley 2013: 75)

Husilerin ve diğer ayrılıkçı grupların Yemen topraklarındaki hareket alanlarını geliştirmeye çalışmaları ve el-Kaide'nin ülkeye dış müdahalenin yapılmasına neden olan eylemleri ülkedeki yeni anayasa oluşumunun ve seçimlerin gecikmesi ve sağlıklı bir ortamda yapılamamasına neden olmaya devam etmektedir. Uzun yıllardır yapısal sorunlarla boğuşan Yemen halkı, Salih yönetimine karşı verdiği mücadelenin ardından henüz hala istediği hakları ve beklentisi içinde olduğu reformları görememiştir. Özellikle Mısır'da Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'ye yönelik yapılan darbenin ardından Yemen içinde Salih yönetiminin etkin isimlerinin rejimi tekrar devralmak adına çalışmalar yaptıkları ve İslamcı bir siyasi partinin önünü engellemeye çalıştıkları gözlemlenmektedir.

SONUÇ

Arap Yarımadası'nın jeopolitik ve stratejik konumu en yüksek ülkelerinden olan Yemen, Osmanlı İmparatorluğu sonrası süreçte iç çatışma ve savaşların gölgesinde bir

yüzyıl geçirmiştir. Ülkenin kuzey ve güney kısmı arasındaki mücadelenin boyutları Yemen siyasal hayatını olumsuz etkilediği gibi, ekonomik açıdan kalkınmanın önünde engel teşkil etmiş ve ülkenin başta Mısır ve Suudi Arabistan olmak üzere diğer ülkelerin nüfuzu altına girmesini beraberinde getirmiştir. Zengin yer altı kaynakları, verimli tarım alanları ve Aden Körfezi ile Kızıl Deniz sayesinde deniz ulaşım ve ticaret trafiğinin oldukça merkezi bir konumunda yer almasına rağmen ülkenin yapısal ve uzun süreli sorunları bu kaynaklardan istifade edilememesine neden olmuştur. Bu durum istikrarsız, güvenlik probleminin had safhada olduğu ve toplumun çok büyük kesiminin fakirlik sınırında yaşadığı bir ülke meydana getirmiştir.

1978 yılında Ali Abdullah Salih'in Kuzey'deki devletin başına geçmesi ve 1990 yılında sağlanan sorunlu birleşmeyle ülkenin tamamına yönetmeye başlamasıyla Yemen'de diğer Arap ülkelerinde olduğu gibi toplumun büyük kısmını yönetimin ve kaynakların paylaşımının dışında otoriter bir rejim inşası gerçekleşti. İlk etapta demokratik bir görünüme sahip olan bu yapı, ülkedeki kabilelerle kurduğu patronaj ilişkisi sayesinde halkın katılımının olmadığı ve muhalefetin bastırıldığı bir hale büründü. Kamusal alanda devletin baskı araçlarının sonuna kadar hissedildiği Yemen'de 2004 yılından itibaren ülkede bağımsızlık talebiyle etkinleşmeye başlayan Husiler ve ülkenin uluslararası müdahaleye maruz kalmasına sebep olan el-Kaide'nin güçlü yapılanması ülke genelinde huzursuzluğu pekiştirdi.

Tunus ve ardından Mısır'da başlayan halk ayaklanmaları ise Yemen halkının yıllardır biriktirdiği öfkeyi dışa vurmaları için bir fırsat haline geldi. Başkent Sana'da başlayan ve ülke geneline yayılan Salih karşıtı gösterilerin temel amacı ülkede demokratik hakların verilmesi ve kalıcı çözümler üretecek reformların gerçekleştirilmesiydi. Salih yönetiminin kolluk kuvvetleri vasıtasıyla göstericilere karşı şiddet ve saldırgan bir politika uygulamasına rağmen Yemen halkının kararlı tutumu sonrası Salih, 33 yıllık iktidarını bırakarak ülkeyi terk etmiş ve yerine başkan yardımcısı Abdu Rabbuhu Mansur el-Hadi geçmiştir.

El-Hadi'nin göreve gelmesiyle birlikte yeni anayasanın oluşturulması çalışmalarına başlanmış ve devrimi gerçekleştiren halk nezdinde yeni döneme dair ümitler oluşmaya başlamıştır. Bununla birlikte gerek dış destekli Husi hareketinin bağımsızlık yanlısı talebi, gerek el-Kaide'nin eylemleri ve buna yönelik ABD'nin ülkeye düzenlediği saldırılar gerekse Salih rejiminin elitlerinin iktidarı halka bırakmamak istemesi ülkede nitelikli çözüm ve değişimin önünde engel olarak durmaktadır. Mısır örneğinde de görüldüğü üzere, 30 yılı aşkın bir süre ülkeyi yönetmiş ve siyasi mekanizmanın tüm sinir uçlarını ele geçirmiş bir rejimin temizlenmesi elbette kolay olmayacaktır. El-Hadi gibi uzun yıllar Salih'in yanında yer almış birisinin geçiş sürecinin başında yer alması da bir bakıma statükonun gölgesinde bir geçiş ve değişim sürecinin varlığını bize göstermektedir. Aynı şekilde Salih'in oğlu ve akrabalarının ülkede gerek ekonomik

gerek askeri açıdan güçlü olması ve Suudi Arabistan'ın uzun yıllar boyunca Salih ile kurduğu iyi ilişkiler dolayısıyla Yemen'de tam demokratik bir rejimin inşasını istememesi geçiş sürecini olumsuz yönde etkileyen diğer etmenlerdir. Ayrıca Arap dünyasındaki halk ayaklanmaları sonucunda yükselişe geçen İslami harekete ve siyasete yönelik başta Batı olmak üzere statüko yanlısı güçlerin olumsuz yaklaşımı, Yemen gibi hassas bir bölgenin değişim sürecini daha da zorlaştırmaktadır. Ekonomik sorunlarla da bir yandan yüzleşmekte olan halkın beklentilerinin yeni dönemde yeteri kadar karşılanamamış olması da Yemen'deki devrimin henüz tamamlanmadığının en önemli göstergesidir. Salih'in görevi bıraktığı günden itibaren bakıldığında Yemen'deki değişim ve geçiş sürecine dair tüm gelişmelerin ülkenin yapısal sorunlarının ve eski rejimin statükosunun gölgesinde cereyan ettiği görülmektedir. Bu nedenle, Yemen'deki halk ayaklanması sonrası oluşan beklentilerin gerçekleşmesi için daha çok zamana ihtiyacın olduğu ve ülkenin yapısal sorunlarının çözümüne dair ciddi ve kalıcı adımlar atılmadan ülkede gerçek manada katılımcı ve ekonomik refahın toplumun tüm kesimlerine yansıdığı bir siyasi sistemin inşasının zor olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Açıklın, Serpil, Gamze Coşkun, Sedat Laçiner (2010), *Yemen Dosyası: Fakirlik ve Terör Kısacasında Bir Ülke*, USAK, Ankara.
- Alkan, Haluk (2011), *Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde Siyasal Hayat ve Kurumlar*, USAK, Ankara.
- Alkarama Foundation (2013), *The United States' War on Yemen Drone Attacks*, Geneva.
- Alley, April Longley (2013), "Yemen Changes Everything... And Nothing", *Journal of Democracy*, 24- 4: 74-85.
- Arı, Tayyar (2007), *Geçmişten Günümüze Orta Doğu*, Alfa, İstanbul.
- El-Bekri, Beşir (2010), *el-Kaide fi'l Yemen ve's Suudiyye*, Dar es-Saki, Beyrut.
- Carapico, Sheila (1993), "Elections and Mass Politics in Yemen", *Middle East Report*, 185: 2-6
- Carapico, Sheila (1998), *Civil society in Yemen*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Center for Civilians in Conflict (2012), *The Civilian Impact of Drones: Unexamined Costs, Unanswered Questions*, Columbia Law School, USA.
- El-Cevceri, Adil (2010), *el-Yemen Fevka Berkan: Sıra el-Kabile ve's Sulta*, Dar el-Kitab el-Arabi, Haleb.
- Cleveland, William L. (2008), *Modern Ortadoğu Tarihi*, çev. Mehmet Harmancı, Agora, İstanbul.
- ed-Dağışı, Ahmed Muhammed (2010), *el-Husiyyun: Dirase Menheciyye Şamile*, ed-Dar el-Arabiyye li'l Ulum Naşirun, Doha.
- Danahar, Paul (2013), *The New Middle East: The World After the Arab Spring*, Bloomsbury, GBR.
- Day, Stephan (2010), *The Political Challenge of Yemen's Southern Movement*, Carnegie Papers, Washinton D.C.

- Dresch, Paul (1989), *Tribes, Government, and History in Yemen*, Oxford UP, New York.
Düstur el-Cumhuriyye el-Yemeniyye.
- Human Rights Watch (2013), *Between a Drone and Al-Qaeda: The Civilian Cost of US Targeted Killings in Yemen*, USA.
- Huntington, Samuel P. (2011), *Üçüncü Dalga*, çev. Ergun Özbudun, Kilit, Ankara.
<http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2011/03/2011321104457102860.html> 15.05.2014
<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-14704951> 15.05.2014
- Juneau, Thomas (2013), “Yemen and the Arab Spring: Elite Struggles, State Collapse and Regional Security”, *Foreign Policy Research*, Summer: 408-423.
- Newman, Edward (2007), “Weak States, State Failure and Terrorism”, *Terrorism and Political Violence*, 19-4: 463-488.
- Niblock, Tim (2011), “Ortadoğu’da Sivil Toplum”, *Orta Doğu Tarihi* içinde, Ed. Youssef M. Choueiri, çev. Fethi Aytuna, İnkılap, İstanbul, 576-597.
- Özbudun, Ergun (2011), *Otoriter Rejimler, Seçimsel Demokrasiler ve Türkiye*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Phillips, Sarah (2008), *Yemen’s Democracy Experiment in Regional Perspective: Patronage and Pluralized Authoritarianism*, Palgrave Macmillan, USA.
- Retsö, Jan (2000), “Where and what was Arabia Felix? ”, *Proceedings of the Seminar for Arabian Studies*, 30: 189-192.
- Salmoni, Barak A., Bryce Loidolt, Madeleine Wells (2010), *Regime and Periphery in Northern Yemen the Huthi Phenomenon*, RAND Corporation, Pittsburgh.
- Sırma, İhsan Süreyya (1996), *Osmanlı Devleti’nin Yıkılışında Yemen İsyancıları*, Beyan, İstanbul.
- Winter, Lucas (2012), “Yemen’s Huthi Movement in the Wake of the Arab Spring” *CTC Sentinel*, August: 13-17.
- Zenko, Micah (2013), *Reforming U.S. Drone Strike Policies*, Council on Foreign Relations, USA.